

DOI: 10.15407/kraieznavstvo2025.01.048

УДК 908-047.37:378.4.093.5:94-057.4](477.411)КНУ” 19/20”

Олександр Гончаров (м. Київ)

кандидат історичних наук,

доцент кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

голова Київської міської організації Національної спілки краєзнавців України

E-mail: olexandr.goncharov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5504-9889>

Регіонально-історичні та краєзнавчі дослідження науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка (кінець ХХ – перша чверть ХХІ ст.)

Метою статті є аналіз наукового доробку науковців історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка на предмет висвітлення ними регіонально-історичної та краєзнавчої тематики. Університет є одним із найстаріших і провідних закладів вищої освіти України, тому становить інтерес внесок істориків закладу у розробку цієї проблематики. Під таким кутом зору їхня наукова діяльність ще не висвітлювалась в історіографії. Актуальність теми дослідження пов'язана також з відзначенням у цьому році сторіччя організованого краєзнавчого руху в Україні й необхідністю подальшого вивчення та розвитку цього важливого явища.

У статті висвітлюються різні аспекти наукової діяльності викладачів історичного факультету – написання наукових праць з регіонально-історичної та краєзнавчої проблематики, проведення міжнародних та всеукраїнських конференцій, наукових експедицій. Автор дійшов висновку, що за роки незалежності України історики провідного закладу вищої освіти у своїй науковій діяльності приділяли значну увагу регіонально-краєзнавчій тематиці і зробили вагомий внесок у її розробку. Науковими дослідженнями охоплені всі основні регіони України. Опубліковано значну кількість наукових праць з цієї тематики. Розвідка може бути використана під час підготовки фундаментальних праць з історії краєзнавчих досліджень та краєзнавчого руху в Україні, які є на часі.

Ключові слова: *регіонально-історичні та краєзнавчі дослідження, наукова діяльність, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, історичний факультет.*

Oleksandr Honcharov (Kyiv)

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor of the Department of Ethnology

and Local History, Faculty of History,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Head of the Kyiv City Organization of the National Union

of Local Historians of Ukraine

Regional and local history research by scientists of Taras Shevchenko National University of Kyiv (late 20th – first quarter of the 21st century)

The purpose of the article is to analyze the achievements of scientists of the Faculty of History of Taras Shevchenko National University of Kyiv in terms of their coverage of regional and local history topics. The university is one of the oldest and leading higher education institutions in Ukraine, therefore, the contribution of the institution's historians to the development of this issue is of interest. From this perspective, their scientific activity has not yet been covered in historiography. The relevance of the research topic is also associated with the celebration this year of the centenary of the organized local history movement in Ukraine and the need for further study of this important phenomenon.

The article highlights various aspects of the scientific activity of teachers of the Faculty of History – writing scientific papers on regional and local history issues, holding international and all-Ukrainian conferences, and scientific expeditions. The author concluded that during the years of Ukraine's independence, historians of the leading higher education institution paid attention to regional and local history topics in their scientific activities and made a significant contribution to its development. Scientific research covered all the main regions of Ukraine. A significant number of scientific works on this topic have been published. The research can be used in the preparation of fundamental works on the history of local history studies and the local history movement in Ukraine, which are timely.

Key words: regional and local history studies, scientific activities, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Faculty of History.

У рік відзначення столітнього ювілею вітчизняного організованого краєзнавчого руху актуалізується потреба його осмислення, повернення уваги до нього науковців і широкої громадськості. Значною мірою минуле краєзнавчого руху вже досліджене. Разом з тим, існує потреба історіографічного висвітлення й недавнього минулого та сучасності цього важливого для країни явища, оскільки в роки незалежності воно отримало стрімкий розвиток. Значний внесок у дослідження історії краєзнавчого руху, питань регіональної історії, краєзнавства здійснюють викладачі закладів вищої освіти. У зв'язку з цим становить інтерес доробок істориків Київського національного університету імені Тараса Шевченка – одного з найстаріших і провідних закладів вищої освіти України. Здійснити аналіз наукового доробку викладачів історичного факультету на предмет висвітлення ними регіонально-історичної та краєзнавчої тематики і є метою автора цієї статті. Такого роду розвідки можуть бути корисними під час підготовки фундаментальних праць з історії краєзнавчих досліджень та краєзнавчого руху в Україні, які, сподіваємось, будуть створені у майбутньому.

Від самого початку існування Київського університету у науковій та викладацькій діяльності видатних його професорів – М. О. Максимовича, В. Б. Антоновича, В. С. Іконникова та ін. значне місце посідала краєзнавча тематика, проведення екскурсій¹. У 1920-х рр., коли університет був реорганізований в Київський інститут народної освіти, пріоритетними напрямками наукових студій були історія України XVIII–XIX ст. з акцентом на економічній сфері та краєзнавчі розвідки². У 60–80-ті рр. викладачі історичного факультету університету брали активну участь у написанні «Історії міст і сіл УРСР», видань, присвячених 1500-річчю м. Києва, історії Київського університету тощо³. Давню історію регіонів України досліджували викладачі кафедри археології та музеєзнавства, проводячи наукові археологічні експедиції. Важливе значення для розвитку краєзнавчого напрямку мали засновані в той час Музей історії університету (1966), навчальний археологічний музей (1987), міжфакультетська фольклорно-етнографічна навчально-методична лабораторія при кафедрі археології та музеєзнавства (1989)⁴ (з 2017 р. міжкафедральна навчальна

¹ Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне / Під ред. проф. Г. Д. Казьмирчука. К., 2004. С. 11–13; *Патриляк І., Хомутенко А.* Дослідження з історії Києва, опубліковані вченими Імператорського університету святого Володимира на сторінках часопису «Киевская старина» // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2012. Вип. 109. С. 49–51; *Войцехівська І.* Історія Києва та Київщини у працях В. С. Іконникова // Києвознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка та 250-річчю від дня народження Максима Берлинського (Київ, 27 березня 2014 р.) / Редкол. О. П. Реєнт (голова), В. П. Капелюшний, О. П. Гончаров, Н. В. Терес. – К.: ПП «Фоліант», 2014. С. 119–122; та ін.

² *Мордвінцев В. М.* Кафедра історії Росії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип. 73. С. 37–38.

³ *Колесник В. Ф., Короткий В. А.* Кафедра давньої та нової історії України: заснування, діяльність, сучасний стан // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип. 73. С. 25; *Слюсаренко А. Г., Пивовар С. Ф.* Розвиток наукових досліджень на кафедрі новітньої історії України (1992–2003) // Там само. С. 42; Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 192, 211, 221, 299, 312.

⁴ Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 17, 39, 250, 289, 301, 314.

лабораторія «Центр підводної археології, археологічних та етнографічних досліджень»).

Після проголошення незалежності України в розвитку історичного факультету Київського університету розпочався новий період. 1991 р. започаткована перебудова кафедральної структури факультету. Реорганізовано низку кафедр і створено нові, зокрема кафедру етнології та краєзнавства (1995), очевидно, не без впливу краєзнавчого руху, діяльності Всеукраїнської спілки краєзнавців (заснована у 1990 р., з 2008 р. – Національна спілка краєзнавців України). Міжфакультетська фольклорно-етнографічна навчально-методична лабораторія з 1995 р. створює науково-методичну базу для проведення фольклорно-етнографічних та краєзнавчих досліджень. На базі навчально-методичної лабораторії відкрито лабораторію-музей з багатою етнографічною колекцією, створено архів⁵. З 2011 року на факультеті існує навчальна лабораторія «Центр усної історії»⁶.

Зазнали змін не лише назви кафедр. Відбувалася зміна поколінь вчених, тематики наукових пошуків. Більше уваги стало приділятися дослідженню історії України, української державності, всесвітньої історії, історії політичної думки, історії української та світової культури. Історики починають звертатися до замовчуваних тем і т. зв. «білих плям» в історії України. Так, завідувачка кафедри етнології та краєзнавства (1995–2002) професорка В. К. Борисенко розпочала дослідження надзвичайно актуальної теми – Голодомор 1932–1933 рр. в Україні. Нею була розроблена програма-запитальник і силами студентів зібрано

понад 1500 свідчень з усної історії українського народу, що дає можливість по-новому осмислити цю трагедію в історії України. Зазначеній темі дослідниця присвятила низку публікацій⁷.

Природно, що з утворенням кафедри етнології та краєзнавства зросло зацікавлення науковців такими проблемами, як історія краєзнавчого руху, методологія вітчизняного краєзнавства. Ці питання посідають вагомe місце у науковому доробку доцента кафедри О. П. Гончарова⁸. Загалом, розширюється тематика регіональних, краєзнавчих досліджень, яка тією чи іншою мірою розроблялася науковцями багатьох кафедр факультету.

Чільне місце у науковому доробку викладачів історичного факультету посідають передусім дослідження історії Києва та Київщини⁹. Вагомим напрямком киевознавчих досліджень була й залишається історія Київського університету, у розробці якої бере участь значна кількість викладачів та аспірантів. Передусім слід згадати колективні праці про університет, які видані до ювілеїв закладу освіти¹⁰. Урахувавши напрацювання попередньої історіографії, а також залучаючи широкий масив першоджерел, у двотомному виданні до 185-річчя закладу освіти авторами відтворено всі найголовніші етапи життя Київського університету від зародження «університетської ідеї» в Києві й донині. Докладно висвітлено навчальний процес, охарактеризовано найголовніші віхи розвитку наукових досліджень в університеті, розкрито його роль у суспільному житті¹¹. Значним доробком стала підготовка колективом упорядників «Енциклопедії Київського університету»

⁵ Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 17.

⁶ Режим доступу: URL: <http://www.history.univ.kiev.ua/asp/centre-oral-history/>

⁷ Борисенко В. К., Гримич М. В. Науковий доробок кафедри етнології та краєзнавства за роки незалежності України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип. 73. С. 4, 6.

⁸ Соболева О. Професійний шлях та науковий доробок голови Київської міської організації НСКУ Олександра Гончарова (з нагоди 60-річчя від дня народження) // Краєзнавство. Науковий журнал. 2018. № 4. С. 68.

⁹ Комаренко О., Гончаров О., Терес Н. Внесок вчених історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у розвиток киевознавства на сучасному етапі // Киевознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти... С. 10–18.

¹⁰ Історія Київського університету: монографія / І. В. Верба, О. В. Вербовий, Т. Ю. Горбань та ін.; кер. авт. кол. В. Ф. Колесник. К.: ВПЦ Київський університет, 2014. 895 с. та ін.

¹¹ Історія Київського університету: монографія: у 2 т. / В. Ф. Колесник, Г. М. Казакевич, О. Г. Сокирко та ін. – Т. 1. За ред. Л. В. Губерського, І. К. Патриляка, В. Ф. Колесника. К.: ВПЦ «Київський університет», 2019. – 716 с.; Історія Київського університету: монографія: у 2 т. / О. В. Вербовий, І. М. Мороз, О. В. Даниленко та ін. – Т. 2. За ред. Л. В. Губерського, І. К. Патриляка, В. Ф. Колесника, А. І. Чуткого К.: ВПЦ «Київський університет», 2019. 886 с.

(доц. Л. В. Іваницька, проф. І. К. Патриляк, доц. А. О. Руккас, доц. Н. В. Терес та ін.), яка представлена в електронній версії на сайті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.¹² В ній вміщено сотні статей з історії університету ХІХ–ХХІ століть, нариси з історії розвитку факультетів, наукових лабораторій, музеїв та інших структурних підрозділів. Важливим доробком є біографічні матеріали про життя та головні наукові здобутки професорсько-викладацького складу, наукових співробітників та працівників закладу освіти.

Тривалий час досліджують історію Київського університету професор кафедри давньої та нової історії України В. І. Ульяновський і доцент цієї ж кафедри В. І. Короткий, в працях яких введено в обіг унікальні документи, спогади та інші джерела з історії університету, розкрито маловідомі сторінки функціонування навчального закладу та життя і праці професорсько-викладацького складу в буремні роки Української революції. Зросла увага до таких тем, як історія факультетів та інших підрозділів університету¹³.

Важливим доробком викладачів історичного факультету є біографічні праці про видатних вітчизняних учених, зокрема й Київського університету, істориків факультету. Так, у кон-

тексті історії медієвістики та слов'янознавства в Україні доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків О. М. Рудь у 1990-х роках опублікував наукові статті про М. В. Бречкевича та Ф. Я. Фортинського¹⁴. Доцент Ю. О. Калінцев ретроспектував життя та діяльність ректора Київського університету М. Х. Бунге¹⁵. Професор І. В. Верба є автором праць про українських істориків: О. П. Оглобліна, Н. Д. Полонську-Василенко, М. С. Грушевського та ін.¹⁶ Професор Г. Д. Казьмирчук дослідив життя й наукову діяльність В. О. Романовського¹⁷. Доцент О. П. Мельничук присвятив низку статей Д. І. Дорошенку¹⁸. Доцент О. В. Вербовий, ще будучи асистентом, активно працював над вивченням життя і наукового доробку історика першої половини ХХ ст. В. М. Базилевича¹⁹. 2004 р. захистив дисертаційну роботу, опублікував низку статей, в тому числі й про В. Базилевича як краєзнавця²⁰.

Доцент В. А. Короткий ініціатор видавничих проєктів «Видатні постаті Київського університету» та «Університетська минувшина». Значна кількість видань, підготовлених ним у кінці 1990-х – на початку 2000-х рр., присвячена історії Київського університету та персоналіям його найяскравіших представників²¹. Професорка кафедри архівознавства та спеціальних галузей

¹² Енциклопедія Київського університету. Київський національний університет імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://eu.univ.kiev.ua/>

¹³ *Комаренко О., Гончаров О., Терес Н.* Внесок вчених історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у розвиток киевознавства на сучасному етапі ... С. 11,15.

¹⁴ *Крижанівський О. П.* Наукові здобутки кафедри історії стародавнього світу та середніх віків у 1991–2003 роках // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип.73. С. 32.

¹⁵ *Калінцева О. Ю., Калінцев Ю. О.* Життя і діяльність Миколи Християновича Бунге в Україні. К., 1998. 36 с.; *Казьмирчук Г. Д.* Історичні дослідження на кафедрі історії для гуманітарних факультетів на зламі ХХ і ХХІ століть // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип.73. С. 15,17.

¹⁶ Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 169; *Мордвінцев В. М.* Кафедра історії Росії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип.73. С. 36, 39.

¹⁷ *Казьмирчук Г. Д.* Віктор Олександрович Романовський: життя і праця вченого. К.: Науковий світ, 2000. 38 с.

¹⁸ *Мордвінцев В. М.* Кафедра історії Росії... С. 37–39.

¹⁹ *Казьмирчук Г. Д.* Історичні дослідження на кафедрі історії для гуманітарних факультетів на зламі ХХ і ХХІ століть... С. 15,17.

²⁰ *Вербовий О. В.* Краєзнавча діяльність В. М. Базилевича // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. 2012. Вип. 63. С. 19–23; *Вербовий О. В., Савченко Г. П.* Краєзнавча складова в науковій діяльності Василя Базилевича // Краєзнавство. Науковий журнал. 2013. № 1 (82). С. 154–159.

²¹ *Комаренко О., Гончаров О., Терес Н.* Внесок вчених історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у розвиток киевознавства на сучасному етапі... С. 12, 16–18; *Короткий Віктор Андрійович: Бібліографічний покажчик / Наукова бібліотека ім. М. Максимовича; упоряд.: І. І. Тіщенко, Л. Е. Герасименко.* Вінниця: ТОВ Міленд-ЛТД, 2016. 128 с.

історичної науки І. Н. Войцехівська – керівниця авторських колективів біографічних праць, присвячених відомим історикам факультету В. С. Іконникову, В. І. Стрельському²². 2018 року у серії «Історики Київського університету: історіографія персоналій» побачила світ монографія «Професор Марко Варшавчик»²³.

Співробітники цієї ж кафедри заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Я. С. Калакура та професор М. Г. Щербак присвятили низку наукових статей розвитку археографічного напрямку в університеті²⁴. А. І. Чуткий (нині професор кафедри давньої та нової історії України) у 2003 р. захистив кандидатську дисертацію «М. П. Дашкевич: особистість, наукова та педагогічна спадщина вченого», а 2008 р. видав монографію²⁵.

Початкову історію Київського університету, повсякденне життя студентів активно досліджує асистент кафедри давньої та нової історії України Т. В. Самчук, який у 2021 р. захистив дисертацію доктора філософії на тему: «Студентська субкультура Університету св. Володимира (1834–1863)», опублікував низку статей та видав монографію. Декілька статей історії Київського університету Святого Володимира, життю студентів та студентським земляцтвом присвятив професор цієї ж кафедри Л. П. Могильний²⁶.

Дослідженням історії Київського університету першої половини ХХ ст. продуктивно зай-

мається доцентка кафедри історії Центральної та Східної Європи О. В. Ляпіна. Цим питанням присвячена більшість її наукових публікацій. У 2002 р. захистила дисертаційне дослідження «Історична наука в Київському інституті народної освіти в 1920–1933 роках: напрями і тенденції розвитку», за два десятиліття опублікувала значну кількість наукових статей²⁷. Питання чеської історії та культури в Київському університеті, розвитку богемістики, впливу Києва на формування чехословацької державності та внесок чехів у розвиток Києва досліджують завідувачка цієї ж кафедри доцентка І. В. Малацай та доцентка С. М. Мотрук²⁸.

Повоєнній історії університету – його відбудові, відновленню навчального процесу присвятив кілька наукових статей доцент кафедри новітньої історії України О. В. Вербовий²⁹. Сторінки сучасної історії університету висвітлюють професорка кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Г. Г. Коцур³⁰, доцент кафедри давньої та нової історії України О. М. Надтока³¹.

Зусиллями професорів О. П. Крижанівського, В. М. Мордвінцева, В. І. Ульяновського відновлено науковий напрям з вивчення церковної історії. В середині 90-х років минулого століття з'явилась друком низка ґрунтовних досліджень з історії церкви: «Історія Церкви та релігійної думки в Україні: У 3-х кн. (К., 1994.), «Церква в Українській державі 1917–1920 рр.»: У 2-х кн. (К., 1997.) та ін³².

²² Комаренко О., Гончаров О., Терес Н. Внесок вчених історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у розвиток киевознавства на сучасному етапі... С. 12, 16.

²³ Професор Марко Варшавчик (до 100-річчя від дня народження) / Авт. кол.: І. Н. Войцехівська (кер.), Л. І. Буряк, А. П. Данилевич, Я. С. Калакура, Н. А. Коломієць, М. Г. Палієнко, В. В. Патик. Київський національний університет ім. Т. Шевченка; Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Корсунь-Шевченківський: ФОП І. В. Майдаченко, 2018. 302 с. (Історики Київського університету: історіографія персоналій)

²⁴ Режим доступу: URL: <http://archives.knu.ua/professors/calacura/>

²⁵ Микола Дашкевич (1852 – 1908). К.: Темпора, 2008. 528 с.

²⁶ Режим доступу: URL: <http://www.history.univ.kiev.ua/oldukrhistory/>

²⁷ Режим доступу: URL: <http://www.history.univ.kiev.ua/lyapina-olena-valeri%20d1%97vna/>

²⁸ Режим доступу: URL: http://www.history.univ.kiev.ua/motruk_svitlana/; <http://www.history.univ.kiev.ua/malacaj-irina-volodimirivna/>

²⁹ Режим доступу: URL: <http://novitukr.history.knu.ua/verbovij/>

³⁰ Режим доступу: URL: <http://archives.knu.ua/professors/kotsur/>

³¹ Надтока О. М. Початки новогромадівського руху. Суспільні погляди студентства (за матеріалами соціологічного опитування на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. 50 с.

³² Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 23, 226, 256, 304.

У 2010-х роках вийшли друком книги професора В. І. Ульяновського з історії київських монастирів, біографій церковних ієрархів. Учений є також упорядником, автором ґрунтовних передмов та коментарів видань киевознавчих праць учених минулого³³. В. Ульяновський плідно працює і в останнє десятиліття, поглиблюючи дослідження цієї тематики³⁴.

Сторінки історії київського храмобудівництва, пам'яткоохоронної справи у Києві на початку ХХ ст. досліджує доцентка кафедри археології та музеєзнавства І. А. Кравченко³⁵. Асистентка цієї ж кафедри С. І. Іванисько захистила у 2008 р. дисертаційну роботу та є авторкою низки наукових статей, присвячених архітектурі Київської Русі, дослідженню та музеєфікації Софійського собору в Києві³⁶.

Професор А. М. Катренко (1938–2018) автор близько двох сотень праць з історії України нового часу та суспільно-політичних рухів ХІХ ст., в тому числі праці про діяльність Київської громади³⁷. Дослідила роль журналу «Київська старовина» у громадському та науковому житті України кінця ХІХ – початку ХХ ст. й уклала покажчики змісту цього видання завідувачка кафедри архівознавства та спеціальних га-

лузей історичної науки, професорка М. Г. Палієнко³⁸.

У низці монографій досліджена історія розвитку освіти у Києві ХІХ – початку ХХ ст. Зокрема, професор кафедри етнології та краєзнавства А. П. Коцур і О. В. Гордійчук розкрили маловідомі сторінки діяльності Київського товариства грамотності у 1825–1908 рр. та його ролі у національно-культурному житті українців. А. П. Коцур і В. В. Вірченко у книзі, присвяченій жіночим закладам освіти Києва (1861–1920 рр.), проаналізували особливості організації навчально-виховного процесу в початкових, середніх та вищих жіночих навчальних закладах міста³⁹. А. І. Чуткий у 2013 р. захистив докторську дисертацію про становлення та еволюцію Київського комерційного інституту та видав монографію⁴⁰. Професор кафедри давньої та нової історії України А. Чуткий продовжує активно досліджувати історію вищої освіти в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., студентські організації та рухи в Києві початку ХХ ст., публікуючи наукові статті⁴¹. Розвиток української історичної науки в 1920–1930-х рр., в тому числі у Києві, відносини радянської влади та української інтелігенції в

³³ Комаренко О., Гончаров О., Терес Н. Внесок вчених історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у розвиток киевознавства на сучасному етапі... С.13, 18.

³⁴ Шарлемань Н. В. Природа и люди Киевской Руси. Воспоминания. Автобиография. Переписка / Сост., автор предисл. и коммент. В. Ульяновский. К., 2015. 1136 с.; Ульяновський В. І. Диво й дива київського Володимирського собору. К.: Либідь, 2016. 432 с.; його ж. Киевские Зверинецкие пещеры и скит: история в лицах. К.: Антиквар, 2018. 412 с.; Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг. Материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА. Т.3: Р-Я. К., 2019. 640 с.; Ульяновський В. Володимирський собор: невеличка мандрівка поміж шедеврів і непримітних деталей. К.: Либідь, 2021. 144 с.; Іаков Воронковський (1726–1774). Історія Софійської кафедри, монастирів, Київської Академії та біографії Київських митрополитів / Упор. В. І. Ульяновський. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2021. 208 с.; Ульяновський В. І. Східноєвропейський інтелектуал останньої чверті ХV ст.: митрополит Київський Спиридон. Тексти і контексти. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2022. 1080 с.; та ін.

³⁵ Режим доступу: URL: http://archaeology.univ.kiev.ua/home/index.php?option=com_content&view=category&id=232&Itemid=101

³⁶ Режим доступу: URL: http://archaeology.univ.kiev.ua/home/index.php?option=com_content&view=category&id=65&Itemid=101

³⁷ Катренко А. М., Катренко Я. М. Національно-культурна та політична діяльність Київської громади (60–90-роки ХІХ ст.). К., 2003. 179 с.

³⁸ Палієнко М. Г. «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). К.: Темпора, 2006. 384 с.; її ж. «Киевская старина» (1882–1906): Хронологічний покажчик змісту журналу. К.: Темпора, 2006. 480 с.; її ж. «Киевская старина» (1882–1906): Систематичний покажчик змісту журналу. К.: Темпора, 2006. 608 с.

³⁹ Комаренко О., Гончаров О., Терес Н. Внесок вчених історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у розвиток киевознавства на сучасному етапі... С. 13.

⁴⁰ Чуткий А. І. Київський комерційний інститут: витоки та історичний поступ (1906–1920 рр.). Ніжин, 2013. 524 с.

⁴¹ Режим доступу: URL: <http://www.history.univ.kiev.ua/oldukrhistory/>

період репресій, студентське життя тощо висвітлювала О. В. Ляпіна⁴².

Історії створення дипломатичних установ у Києві під час Української революції 1917–1921 рр. присвячене українське видання мемуарів фінського посла в Україні впродовж 1918–1919 рр. Г. Гуммеруса. Спогади дипломата стали доступні українському читачеві завдяки співпраці доцента кафедри етнології та краєзнавства В. В. Пилипенка і науковця з Фінляндії професора Й. Ремі⁴³.

Важливою проблемою новітньої історіографії є переосмислення історії Другої світової війни, дослідження маловідомих сторінок найтрагічнішої події ХХ століття. Професор В. Ю. Король (1944–2021), розробляючи на зламі ХХ–ХХІ ст. наукові проблеми історії України в роки війни, опублікував низку праць в яких, зокрема, були висвітлені питання, пов'язані з долею радянських військовополонених, діяльністю каральних органів в окупованому Києві та втратами киян у ці роки тощо⁴⁴. Праці, які стосуються різних аспектів Другої світової війни та участі в ній українського народу, публікував у цей же період професор А. Ф. Мінгазутдінов. Він висвітлює боротьбу проти окупантів на Київщині, трагедію Бабиного Яру, розкрив питання німецьких таборів смерті на території України та інші проблеми, які замовчувалися радянською історіографією⁴⁵. Вивчалися науковцями факультету й інші аспекти війни⁴⁶.

Активно працювали над киевознавчою проблематикою викладачі, докторанти факультету мешканців Києва другої половини ХVІІІ ст. висвітлив доцент О. Г. Сокирко⁴⁷. Докторант кафедри етнології та краєзнавства, киевознавець С. В. Машкевич захистив дисертацію, опублікував низку наукових статей та монографію з історії приміських трамвайних ліній⁴⁸. Питань міської забудови початку ХХ ст. торкається О. В. Ляпіна⁴⁹. У книзі киевознавця, доцента кафедри археології та музеєзнавства К. О. Третяка зібрані матеріали проведеного дослідження щодо перебудов і реконструкцій споруд Києва протягом останніх десятиліть⁵⁰. Доцентка кафедри етнології та краєзнавства Н. В. Терес та доцентка кафедри історії мистецтв Л. В. Іваницька видали збірник документів та матеріалів, які свідчать про антинародну суть та трагічні наслідки для суспільства діяльності більшовицьких партійних і державних керівників, очільників репресивних органів та кадрових військових, ув'язнених у топоніміці радянської доби⁵¹. Книга асистентки кафедри етнології та краєзнавства О. В. Ставнюк та завідувача кафедри історії стародавнього світу та середніх віків професора В. В. Ставнюка присвячена Миколі Івановичу Петрову, більша й найпродуктивніша частина життя якого пройшла в Києві. У своїй науковій і суспільно-політичній

⁴² Ляпіна О. В. Історія Києва у висвітленні дослідників 20–30-х рр. // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2000. – Вип. 49. С. 49–52; *іт ж.* Студенти міста Києва у 1920-ті рр. // Соціальна історія: Науковий збірник. К., 2009. Вип. V. С. 52–60.

⁴³ Гуммерус Г. Україна в переломні часи. Шість місяців на чолі посольства у Києві / Переклад В. Пилипенка, Й. Ремі. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 188 с.

⁴⁴ Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 220; Колесник В. Ф., Короткий В. А. Кафедра давньої та нової історії України: заснування, діяльність, сучасний стан // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип. 73. С. 46.

⁴⁵ Казьмирчук Г. Д. Історичні дослідження на кафедрі історії для гуманітарних факультетів на зламі ХХ і ХХІ століть // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип. 73. С. 14, 17.

⁴⁶ Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 23.

⁴⁷ Сокирко О. Г. «Ведлугь порадку братерского». Бенкети київських ремісників другої половини ХVІІІ ст. // Місто: історія, культура, суспільство: Е-журнал урбаністичних студій / Інститут історії України НАН України, Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2019. Вип. 7. Спеціальний випуск «Їжа та місто». С. 35–86.

⁴⁸ Машкевич С. В. Історія приміських трамвайних ліній Києва. К.: Сидоренко В.Б., 2018. 224 с.

⁴⁹ Ляпіна О. В. «Нетиповий Київ»: зразки “північного модерну” у міській забудові початку ХХ ст. // Текст і образ: актуальні проблеми історії мистецтва. Науковий електронний журнал. 2018. №2(6) С. 53–67.

⁵⁰ Третяк Кирило. Мінливе обличчя міста, або доля Київських фасадів. К.: Парлам. вид-во, 2018. 536 с.

⁵¹ Терес Н. В., Іваницька Л. В. Тоталітарна топоніміка радянських вулиць Києва в особах: Документи і матеріали. Київ. К: Саміт-книга, 2019. 312 с.

діяльності М. Петров особливу увагу приділяв історії Києва, стану збереження його історико-культурних пам'яток, які ще й сьогодні є «візитівкою» столиці України⁵². Дві останні книги видані за підтримки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), що свідчить про їхню суспільну значимість. Доцент кафедри історії Центральної та Східної Європи А. О. Руккас та асистент цієї ж кафедри С. Л. Гуменний є укладачами «Хроніки окупації Києва, 1941–1943 рр.» – чи не першого видання, в якому показана мозаїка особистих мікроісторій різних за соціальним статусом, національністю та самоідентифікацією мешканців окупованого полікультурного міста⁵³.

Викладачі історичного факультету активно досліджують й інші регіони України. Давню історію країв – Закарпаття, Прикарпаття, Поділля, Черкащину, Причорномор'я досліджують науковці кафедри археології та музеєзнавства, здійснюючи наукові експедиції, про що докладніше йтиметься нижче⁵⁴.

Значне висвітлення у науковому доробку вчених факультету отримала історія Правобережної та Західної України. Так, професор О. П. Крижанівський (1944–2010) на початку 1990-х рр. видав наукову монографію з історії церковного життя Правобережної України в ХVIII – середині ХІХ ст., в якій комплексно проаналізував місце церковно-монастирських господарств у соціально-економічному розвої Правобережжя⁵⁵.

Професор, завідувач кафедри історії для гуманітарних факультетів Г. Д. Казьмирчук дослідив соціально-економічний розвиток цього ж регіону в першій чверті ХІХ ст.⁵⁶. Потрібно зазначити, що половина наукового доробку ученого присвячена краєзнавчій тематиці. Його праці спрямовані на висвітлення проблем, пов'язаних з пам'ятними місцями декабристів в Україні, історією рідного села Кальник, що на Поділлі, зокрема легендарного Кальницького козачого полку, генеалогією власного роду, а також біографіями видатних декабристознавців та кальничан⁵⁷. Дослідженню замкового та палацового будівництва на Вінниччині, охороні пам'яток та можливостям їхнього використання в туристичній діяльності присвятив дисертацію та низку наукових статей у зарубіжній та вітчизняній періодиці аспірант кафедри етнології та краєзнавства Ю. В. Роїк⁵⁸. Соціально-економічний розвиток Київщини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. проаналізовано у монографії професорки цієї ж кафедри М. Г. Казьмирчук – розкрито механізми і основні напрямки економічної активності, показано матеріальне становище та життєвий рівень населення Київської губернії.⁵⁹

Професор А. П. Коцур друкував наукові та науково-популярні праці з різних аспектів історії Буковини, звертався до історії міст – Коломиї, Чернівців, а також Переяслава-Хмельницького (нині Переяслав). Досить значну увагу вчений приділяє дослідженню персоналій, зокрема

⁵² Ставнюк О. В., Ставнюк В. В. Микола Петров: українознавець, краєзнавець, киевознавець. Київ : Саміт-книга, 2020. 352 с.

⁵³ Хроніка окупації Києва (1941–1943): [в 3 т.] / уклад.: Руккас Андрій, Гуменний Сергій ; Меморіал. центр Голокосту “Бабин Яр”, Ін-т історії Голокосту в Україні та Схід. Європі. Київ : 7БЦ, 2021. Т. 1: 1941. 2021. 403 с.

⁵⁴ Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 21; Рижов С. М. Розвиток кафедри археології та музеєзнавства за роки незалежності України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип. 73. С. 40–42.

⁵⁵ Крижанівський О. П. Церква в соціально-економічному розвитку Правобережної України ХVIII – перша половина ХІХ ст. К.: Вища школа 1991. 128 с.

⁵⁶ Казьмирчук Г. Д., Соловійова Т. М. Соціально-економічний розвиток Правобережної України в першій чверті ХІХ століття. К.: Міжнародна фінансова агенція, 1998. 174 с.

⁵⁷ Гончаров О. П., Казьмирчук М. Г. Краєзнавчі дослідження професора Г. Д. Казьмирчука (до 75-річчя від дня народження) // Краєзнавство. Науковий журнал. 2019. № 2. С. 72–78.

⁵⁸ Roik, Y. Palaces in Vinnytsia region: problems of preservation and involvement into modern cultural life. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Częstochowa*, 2020. № 43(6). P. 132–137; Roik, Y. The palaces of Vinnytsia region in the system of record and protection of cultural heritage from 1917 to nowadays. *Evropský filozofický a historický diskurz*, 2020. 6(4). P. 6–13; Роїк, Ю. Об'єкти оборонної архітектури Вінниччини: історія та сучасний стан // Краєзнавство. 2019. №3. С. 108–118; Його ж. Палацові комплекси Східного Поділля на тлі історичних подій кінця ХVIII – початку ХХ століття. *Часопис української історії*, 2021. №44. С. 37–44; та ін.

⁵⁹ Казьмирчук М. Г. Соціально-економічний розвиток Київської губернії (1861–1917 рр.) К.: Логос, 2011. 108 с.

життя й діяльності науковців, краєзнавців, які зробили вагомий внесок у вивчення історії західного та інших регіонів України⁶⁰.

Дослідження етнологічних аспектів української історії, що здійснюються зусиллями працівників кафедри етнології та краєзнавства, дозволили розширити знання про особливості розвитку українських земель північно-західного порубіжжя, які нині входять до складу Польщі – Холмщини і Підляшшя⁶¹. Завідувачка кафедри (1995–2002) професор В. К. Борисенко була керівником проекту, упорядником й автором кількох наукових розвідок колективної монографії «Холмщина і Підляшшя»⁶². Серед авторів книги також професор В. І. Сергійчук, відомий дослідник історії України, зокрема її етнічних меж⁶³.

С. Л. Гуменний на основі аналізу широкого кола джерел висвітлив явище незаконної міграції, контрабандної торгівлі та диверсійно-розвідувальної діяльності на польсько-радянському «збручанському» кордоні у 1921–1939 рр.⁶⁴ А. О. Руккас досліджував польсько-українське військове співробітництво у міжвоєнний період⁶⁵. Українсько-польські взаємини в роки Другої світової війни досліджував на початку 2000-х років доцент І. І. Ільюшин⁶⁶. Сторінки місцевої історії західного регіону в контексті досліджень історії українського націоналізму та національно-визвольного руху 1939–1960-х рр. висвітлює декан факультету, професор І. К. Патриляк⁶⁷.

Регіональна, краєзнавча проблематика посідала чільне місце у науково-дослідницькій роботі професора кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Ю. М. Сороки (1954–2023). Значну кількість праць він присвятив дослідженню депортацій, міграційних та інших переселенських рухів на західноукраїнських землях кінця 1930-х – початку 1950-х років, зокрема, монографії: «Населення західноукраїнських земель: депортації, переселення, мобілізації, міграції (1939–1950-ті роки)» (К., 2007), «Населення західноукраїнських земель: етнополітичний та демографічний вимір (1939–1950-ті роки)» (К., 2013). Упродовж багатьох років учений брав активну участь у діяльності Міжнародного громадського об'єднання «Волинське братство», був заступником головного редактора журналу «Волинь моя». Історії рідного села Романів присвятив чимало нарисів і окрему книгу. У книзі – «За Україну, за її волю, за її долю» (Київ, 2017) висвітлив діяльність українського націоналістичного підпілля 1930-х–1950-х рр. на території Романова та інших волинських сіл⁶⁸.

У науковому доробку вчених історичного факультету також істотно висвітлення отримала Лівобережна Україна. Так, замітки про Посульський край, рідне село Сакуниху, що на Роменщині, розпочав публікувати у місцевій пресі ще в юні роки А. П. Коцур. Серед визначних осіб в історії України, діяльність яких висвітлює вчений, чільне місце посідає постать останнього кошового отамана Запорозької Січі П. І. Кал-

⁶⁰ Гончаров О. П. А. П. Коцур як краєзнавець // Часопис української історії. Київ, 2013. Вип. 25. С. 208–2011; його ж. Ювілейний збірник на пошану професора Анатолія Коцура // Краєзнавство. 2014. № 2. С. 192–199.

⁶¹ Борисенко В. К., Гримич М. В. Науковий доробок кафедри етнології та краєзнавства за роки незалежності України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип. 73. С. 4.

⁶² Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження / За ред. В. К. Борисенко. К.: Родовід, 1997. 384 с.

⁶³ Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Вид. 3-є, доповнене. К.: ПП Сергійчук М. І., 2008. 560 с.

⁶⁴ Гуменний С. Л. Збручанський кордон (1921–1939): незаконна міграція, контрабанда та шпигунство: монографія. Корсунь-Шевченківський: І. С. Майданченко, 2022. 262 с.; Humennyj S. Uchodźcy: nielegalne przekraczanie granicy polsko-sowieckiej w latach 1918–1939: monografia. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2022. 168 s.

⁶⁵ Яровий В. І. Кафедра історії слов'ян (1991–2003) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип. 73. С. 51, 52.

⁶⁶ Там само. С. 50, 52.

⁶⁷ Патриляк І. К. Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939 – 1960 рр. Україна в роки Другої світової війни. Львів, Літопис, 2012. 512 с.; його ж. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр. Львів, Літопис, 2012. 592 с. та ін.

⁶⁸ Сорока Юрій Михайлович : біобібліографічний покажчик / Київ. міськ. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; Нац. іст. б-ка України ; авт. передм. О. Гончаров ; авт. вступ. ст. А. Коцур, Г. Коцур, М. Палієнко ; упоряд.: О. Гончаров, А. Данилевич, Н. Волошинська, М. Цінська; ред. М. Сорока. – К.: Ліра-К, 2024. 64 с. (Серія: Київська міська організація Національної спілки краєзнавців України в особах. Кн. 3).

нишевського⁶⁹, уродженця Посульського краю. Постать кошового отамана досліджує також професорка Г. Г. Коцур⁷⁰.

У 1990-х роках професор Л. Г. Мельник (1929–2017) працював, зокрема, над питаннями політичної історії Гетьманщини⁷¹. Широке коло наукових проблем історії політичного розвитку Центрально-Східної Європи раннього нового часу, передовсім перебіг стосунків російської правлячої еліти та Козацького гетьманату, охоплювали дослідницькі інтереси професора В. М. Горобця, який з 2003 р. працював на кафедрі історії Росії⁷². Фахівець з військової історії України ХVІІ–ХVІІІ ст. доцент кафедри давньої та нової історії України О. Г. Сокирко в низці своїх праць висвітлює військові аспекти Лівобережної Гетьманщини, повсякденне життя⁷³. Професор В. М. Мордвінцев тривалий час займався розробкою питань історії церкви, церковного та монастирського землеволодіння, монастирських селян на Лівобережній Україні у ХVІІІ ст. Саме з цих питань він захистив докторську дисертацію у 2000 р.⁷⁴ Фахівець з питань військової історії доцент О. І. Божко (1960–2018) у 1990-ті роки у фахових виданнях опублікував низку статей, зокрема: «Крути в документальних свідченнях» (Київська

старовина. – 1996. – № 2–3). Доцент О. В. Вербовий в останні роки досліджує діяльність партизанських формувань Сумщини під час Другої світової війни⁷⁵.

Науковцями історичного факультету досліджувалися й сторінки історії Південної України. Питання населення цього регіону та ін. розглядав завідувач кафедри етнології та краєзнавства професор В. П. Капелюшний, будучи у 1990-х рр. доцентом кафедри історії для гуманітарних факультетів⁷⁶. На перебуванні у Північному Причорномор'ї ногайців зосередив свою увагу доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Ю. О. Гоман. Цій науковій проблемі він присвятив дисертаційне дослідження, яке захистив у 2002 р.⁷⁷

Історії Криму одну із своїх монографій присвятив завідувач кафедри історії світового українства професор В. І. Сергійчук⁷⁸. В ній на основі великого документального матеріалу розповідається про спільну історичну долю Криму і України. Населені пункти південно-західного регіону Криму, усну історію, етнокультуру кримськотатарського народу тощо досліджували викладачі кафедри етнології та краєзнавства доценти М. В. Гримич, О. П. Гончаров, В. В. Пилипенко, К. О. Третьак, М. М. Хоменко та ін⁷⁹.

⁶⁹ Гончаров О.П. А. П. Коцур як краєзнавець... С. 208–2011; *його ж.* Ювілейний збірник на пошану професора Анатолія Коцура... С. 192–199.

⁷⁰ Режим доступу: URL: <http://archives.knu.ua/professors/kotsur/>

⁷¹ Мельник Л. Г. Боротьба за українську державність (ХVІІ ст.). К.: Освіта, 1995. 191 с.; *його ж.* Політична історія Гетьманщини ХVІІІ ст. у документах і матеріалах. К., 1997. 140 с.; *його ж.* Гетьманщина першої чверті ХVІІІ ст. К., 1997. 231 с. та ін.

⁷² Мордвінцев В. М. Кафедра історії Росії... С. 38–40.

⁷³ Сокирко О. Г. Лицарі другого сорту: Наймане військо Лівобережної Гетьманщини 1669–1726 рр. К.: Темпора, 2006. 280 с., іл.; *його ж.* Триумф в часи Руїни: Конотопська битва 1659 р. Київ: Темпора, 2008. 80 с., іл.; *його ж.* Український рубікон: Полтавська битва 27 червня 1709 р. К.: Темпора, 2009. Ч.1. 80 с., іл.; Ч.2. 104 с., іл.; *його ж.* На варті булави. Надвірні війська українських гетьманів середини ХVІІ – другої половини ХVІІІ ст. К.: Темпора, 2018. 184 с., іл.; *його ж.* Кулінарна мандрівка в Гетьманщину. Секрети й таємниці староукраїнської кухні середини ХVІІ – ХVІІІ століть. – Київ: Темпора, 2021. 272 с., іл. *його ж.* КОЗАЦЬКИЙ МАРС: Держава та військо Козацького Гетьманату в добу Мілітарної революції, 1648–1764. Київ: Темпора, 2023. 912 с., іл., карт., табл.

⁷⁴ Мордвінцев В. М. Кафедра історії Росії... С. 36, 38, 39.

⁷⁵ Режим доступу: URL: <http://novitukr.history.knu.ua/verbovij/>

⁷⁶ Капелюшний В. П. З історії населення Південної України в другій половині ХVІІІ – першій половині ХІХ століття // Донбасс и Приазовье: проблемы национального, социального и духовного развития. Мариуполь, 1993. С. 33–35.

⁷⁷ Крижанівський О. П. Наукові здобутки кафедри історії стародавнього світу та середніх віків... С. 32.

⁷⁸ Сергійчук В. І. Український Крим. К., Українська Видавнича Спілка 2001. 304 с.

⁷⁹ Гончаров О. П., Пилипенко В. В. Берегове: історія і сучасність // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Вип. 74-76 (75). ВПЦ “Київський ун-т”, 2004. С. 68–72; Оздоровчо-спортивний комплекс Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 40 років у Криму. К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський ун-т”, 2003. 66 с.; Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2003. Вип. 67. Етнокультура сучасного Криму.

Науковій роботі викладачів сприяє видання на факультеті, кафедрах низки наукових журналів, де вони публікують свої статті, в тому числі на регіонально-історичну та краєзнавчу тематику: «Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія», «Етнічна історія народів Європи», «Часопис української історії», «Vita Antigua», «Текст і образ: актуальні проблеми історії мистецтва. Науковий електронний журнал» та ін. В минулі роки виходили журнали «Соціальна історія: Науковий збірник», «Історичний журнал».

Історичний факультет виступив організатором низки міжнародних та всеукраїнських конференцій, зокрема, «Михайло Грушевський і сучасність» (1996); ювілейні читання «Світ Ольвії: пам'ятник досліднику і дослідження пам'ятника» (до 90-річчя вченого-археолога, члена-кореспондента НАН України Л. М. Славина) (1996), науково-теоретичної конференції «Київський університет як осередок національної духовності, науки, культури» (1999), Треті джерелознавчі читання, присвячені 90-річчю від дня народження професора В. І. Стрельського та 70-річчю від дня народження В. О. Замлинського (2000), міжнародні конференції «Підводні археологічні дослідження в Північному Причорномор'ї» (2002, 2003) та ін.⁸⁰

На кафедрі етнології та краєзнавства започатковані міжнародні науково-практичні конференції «Киевознавчі читання: історія та етнокультура». Перша конференція, присвячена 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка та 250-річчю від дня народження

Максима Берлинського, відбулася у березні 2014 р.⁸¹. У березні 2017 р. проведено другі читання до 100-річчя Української революції 1917–1921 рр., а в березні 2020 р. – треті. Наукові форуми розглянули широку киевознавчу тематику⁸². Різні краєзнавчо-туризмознавчі аспекти розглядаються під час проведення міжнародних науково-практичних конференцій «Історико-культурний туризм: український та зарубіжний досвід», які також проводяться кафедрою етнології та краєзнавства (2019, 2022)⁸³. У кожному з цих наукових заходів бере участь значна кількість учасників: співробітники наукових, музейних, освітніх установ та громадських організацій. Співорганізаторами конференцій є Національна спілка краєзнавців України, її Київська міська організація та Софійський університет «Св. Климент Охридський». Майже половина учасників – викладачі, аспіранти та студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Проведення конференцій привертає їхню увагу до краєзнавчої тематики. Матеріали конференцій вийшли друком окремими збірниками, а також розміщені на сайті кафедри та сайті Національної спілки краєзнавців України, що полегшує їх використання у науковій роботі та навчальному процесі⁸⁴.

На історичному факультеті університету в листопаді 2015 р. відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Особистість в українській історії: погляд крізь віки (до 100-річчя з дня народження академіка НАН України П. Т. Тронька)», де серед інших працювала й секція «Регіональна історія та краєзнавство»⁸⁵. У листопаді 2024 р. проведена наукова конференція «Крим-

⁸⁰ Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 29–30; Рижов С. М. Розвиток кафедри археології та музеєзнавства за роки незалежності України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2004. Вип. 73. С. 41.

⁸¹ Гончаров О. «Киевознавчі читання» в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка // Краєзнавство. 2014. № 2. С. 167–177; Гончаров О., Терес Н. Міжнародна науково-практична конференція «Киевознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти» // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. Випуск 42. К., 2014. С. 219–223.

⁸² Гончаров О. «Другі киевознавчі читання» в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка // Краєзнавство. 2017. № 1–2. С. 233–237; Гончаров О., Громова Н. Міжнародна науково-практична конференція «Другі киевознавчі читання: історія та етнокультура» // Етнічна історія народів Європи. 2017. № 52. С. 117–120; Гончаров О. «Треті киевознавчі читання: історія та етнокультура». Краєзнавство. 2021. № 1–2. С. 114–118.

⁸³ Гончаров О., Терес Н. Міжнародна наукова конференція «Історико-культурний туризм: український та світовий досвід» // Краєзнавство. Науковий журнал. 2019. № 2. С. 176–180; Терес Н., Гончаров О. Друга міжнародна науково-практична конференція «Історико-культурний туризм: український та зарубіжний досвід» // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2022. № 3–4. С. 66–69.

⁸⁴ Режим доступу: URL: <https://ethnic-studies.knu.ua/editions>; <https://nsku.org.ua/>

⁸⁵ Режим доступу: URL: <http://history.org.ua/uk/post/157>

ські татари в Україні: новітня доба»⁸⁶. У грудні на базі кафедри історії Центральної та Східної Європи відбулася міжнародна наукова конференція «Поляки у Києві»⁸⁷.

Викладачі факультету беруть активну участь у наукових конференціях краєзнавчого напрямку, як всеукраїнського, так і регіонального масштабу, які проводяться музеями, бібліотеками, громадськими організаціями, зокрема, у науково-краєзнавчій конференції «Грані таланту та трагізм долі» (до 120-річчя від дня народження історика, краєзнавця, музеолога, архівіста, бібліофіла Василя Базилевича), яка відбулася у січні 2013 р. в Історико-меморіальному музеї Михайла Грушевського⁸⁸; у всеукраїнських наукових історико-краєзнавчих конференціях, які проводяться під егідою Національної спілки краєзнавців України; всеукраїнських науково-практичних конференціях в межах започаткованих Національною історичною бібліотекою України 2011 року краєзнавчих читань пам'яті Петра Тронька; всеукраїнських науково-практичних конференціях «Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ–ХХІ ст.», які проводились в Київському університеті імені Бориса Грінченка; у щорічних науково-практичних конференціях «Ми – кияни» у Музеї історії міста Києва; у Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю Літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка в Києві (2018)⁸⁹; історико-краєзнавчих конференціях на базі кабінету краєзнавства Центру позашкільної роботи та Зразкового музею історії Святошинського району⁹⁰ та ін.

Викладачі факультету, окрім наукових конференцій, організовують наукові семінари. Так,

на кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн 20 травня 2021 року відбувся науковий семінар «Крим у координатах історії» (присвячений підтримці дипломатичної ініціативи України «Кримська платформа»). У жовтні 2021 року відбувся другий семінар на цю тему. У листопаді 2024 р. – третій. Учасники семінарів розглянули історію та сучасність Криму, його суспільно-політичний, соціально-економічний та культурно-духовний розвиток від давніх часів до сьогодення в межах історії України, на тлі світових процесів, у координатах всесвітньої історії загалом⁹¹.

У краєзнавчому напрямі досліджень важлива роль належить науковим експедиціям, що проводяться кафедрами історичного факультету. Під керівництвом та за участю співробітників кафедри археології та музеєзнавства в різні роки проводилися розкопки пам'яток кам'яної доби, енеоліту-бронзового віку, античності та середньовіччя на Канівщині, в Ольвії, на о. Березань, на території Передкарпаття та Поділля, в інших регіонах України. Накопичений величезний археологічний матеріал зберігається у фондах археологічного музею й використовується у навчальному процесі та науковій роботі⁹². З 1991 р. на історичному факультеті при кафедрі археології та музеєзнавства створено, уперше в Україні, «Центр підводної археології». Завдяки багаторічним підводно-археологічним розвідкам на узбережжі Чорного моря (Крим) були досліджені берегові частини антично-середньовічних поселень (Партеніт, Артек, Судак, Новий Світ, Коктебель). Результати підводних археологічних досліджень розкривають нові сторінки торговельних шляхів між давньою Таврикою і Середземномор'ям⁹³.

⁸⁶ Режим доступу: URL: <https://drive.google.com/file/d/1BGrdwhiaI9KOr5f8muZpGylzVCGtUNH1/view>

⁸⁷ Режим доступу: URL: <http://www.history.univ.kiev.ua/2024/11/01/mizhnarodna-naukova-konferenciya-polyaki-u-kiyevi-16-12-2024/>

⁸⁸ Савченко І. Науково-краєзнавча конференція «Грані таланту та трагізм долі» (до 120-річчя від дня народження Василя Базилевича) // Краєзнавство. 2013. № 1. С. 159–165.

⁸⁹ Літопис Національної спілки краєзнавців України: 2008–2018 рр. До 10-річчя надання Спільці краєзнавців статусу національної / Нац. спілка краєзнавців України; за аг. ред. О. П. Реєнта; упоряд.: Є. В. Букет, В. І. Дмитрук, Р. В. Маньковська, В. І. Милько. К.: НСКУ, 2018. С. 301.

⁹⁰ Вакулишин С. Історико-краєзнавчі конференції – традиції закладу позашкільної освіти «Північне саяво» // Краєзнавство. 2015. № 3/4. С. 180–185.

⁹¹ Режим доступу: URL: <http://www.history.univ.kiev.ua/asp/conferences/>

⁹² Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сучасне... С. 21.

⁹³ Рижов С. М. Розвиток кафедри археології та музеєзнавства за роки незалежності України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2004. Вип. 73. С. 40–42.

В різні регіони України – на Полтавщину, у Крим, на Прикарпаття та Житомирщину здійснили експедиції викладачі кафедри етнології та краєзнавства. Їх результати публікувалися в університетських наукових виданнях⁹⁴. Зібрано значний матеріал в галузі традиційної матеріальної культури, поповнено колекцію етнографічного музею при навчальній фольклорно-етнографічній лабораторії історичного факультету університету. Викладачі факультету професор Г. П. Савченко та доцент О. П. Гончаров беруть активну участь у наукових експедиціях, які проводяться Національною спілкою краєзнавців України до різних регіонів країни⁹⁵.

Здійснений огляд регіонально-історичного та краєзнавчого напрямку у доробку викладачів історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка дозволяє констатувати, що історики провідного закладу вищої освіти України у своїй науковій діяльності приділяють значну увагу цій тематиці і зробили вагомий внесок у її розробку.

Після проголошення незалежності України в розвитку історичного факультету університету розпочався новий період. Була реорганізована кафедральна структура факультету, зазнала змін тематики наукових пошуків. Історики звернулися до замовчуваних тем і т. зв. «білих плям» в історії України. Відновлено вивчення церковної історії, започатковано вивчення національно-визвольних змагань в часи Української революції 1917–1921 рр., Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, трагічних сторінок Другої світової війни, які в попередній період замовчувалися. В означений період з'явилися й стали популярними такі нові напрями досліджень, як усна історія, історія повсякдення. З утворенням кафедри етнології та краєзнавства зросло зацікавлення науковців історією краєзнавчого руху, методологією вітчизняного краєзнавства.

⁹⁴ Борисенко В. К., Гримич М. В. Науковий доробок кафедри етнології та краєзнавства за роки незалежності України... С. 5,6; Слюсаренко А. Г. Наукова експедиція співробітників кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка до Криму // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. К., 2003. Вип. 67. Етнокультура сучасного Криму. С. 5–6; Пилипенко В. Етнографічні експедиції кафедри етнології та краєзнавства в АР Крим в 2008–2010 роках // Етнічна історія народів Європи. Вип. 33. К., 2010. С. 148–152.

⁹⁵ Джерела духовності: Науково-краєзнавчі експедиції Національної спілки краєзнавців України 2009–2013 рр. Документи та матеріали / За заг. ред. О. П. Реєнта; упоряд.: Є. В. Букет, С. Д. Гальчак, В. І. Дмитрук, Р. В. Маньковська. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2014. 380 с.: 8 с. іл.; Джерела духовності: Науково-краєзнавчі експедиції Національної спілки краєзнавців України 2014–2018 рр. Документи та матеріали. Частина 2 / Нац. спілка краєзнавців України; за заг. ред. О. П. Реєнта; упоряд.: Р. В. Маньковська, В. І. Дмитрук, В. І. Милько, С. І. Архипова. К.: НСКУ, 2018. 383 с.: іл.

У краєзнавчих дослідженнях важлива роль належить науковим експедиціям, що проводяться кафедрами історичного факультету. Поряд із традиційними археологічними експедиціями, кафедру етнології та краєзнавства стали проводитися етнографічні експедиції. Зібрано значний археологічний матеріал та ма-

теріал в галузі традиційної матеріальної культури, поповнено колекцію археологічного та етнографічного музеїв, архівів. Щоправда, події останніх років – пандемія COVID-19, російсько-українська війна негативно позначилися на цьому специфічному напрямку наукової роботи.

References

1. Borysenko V., Hrymych M. (2004). Naukovyj dorobok kafedry etnologii ta kraieznavstva za roky nezalezhnosti Ukrainy. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia*. 73, 4–7. [in Ukrainian].
2. Honcharov O., Kaz'myrchuk M. (2019). Kraieznavchi doslidzhennia profesora H. D. Kaz'myrchuka (do 75-richchia vid dnia narodzhennia). *Kraieznavstvo*. 2, 72–78. [in Ukrainian].
3. Honcharov O. (2013). A.P. Kotsur iak kraieznavets. *Chasopys ukrains'koi istorii*. 25, 208–211. [in Ukrainian].
4. Honcharov O. (2014). «Kyievoznavchi chytannia» v Kyivs'komu natsional'nomu universyteti imeni Ta-rasa Shevchenka. *Kraieznavstvo*. 2. 167–177. [in Ukrainian].
5. Honcharov O. (2017). Druhi kyievoznavchi chytannia» v Kyivs'komu natsional'nomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka. *Kraieznavstvo*. 1–2, 233–237. [in Ukrainian].
6. Liapina O. (2000). Istoriiia Kyieva u vysvitleni doslidnykiv 20–30-kh rr. *Visnyk Kyivs'koho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia*. 49, 49–52.
7. Patryliak I., Khomutenko A. (2012). Doslidzhennia z istorii Kyieva, opublikovani vchenymy Imperators'koho universytetu sviatoho Volodymyra na storinkakh chasopysu «Kyevskaia staryna» // *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia*. 109, 49–51. [in Ukrainian].
8. Pylypenko V. (2010). Etnohrafichni ekspedytsii kafedry etnologii ta kraieznavstva v AR Krym v 2008–2010 rokakh. *Etnichna istoriiia narodiv Yevropy*. 33, 148–152. [in Ukrainian].
9. Sliusarenko A. (2003). Naukova ekspedytsiia spivrobitnykiv kafedry etnologii ta kraieznavstva Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka do Krymu. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia*. 67, 5–6.